

ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

ЮЛДАШЕВ Сергій Олексійович - кандидат юридичних наук доцент кафедри правових дисциплін Херсонського економічно-правового інституту (ХЕПІ)

Предлагается подход к развитию третейского судопроизводства и решению проблем третейских судов в части злоупотребления ими предоставленными им правами.

Ключові слова: третейське судочинство, третейський суд, підвідомчість справ, кримінальна відповідальність.

Інститут третейських судів в Україні функціонує на основі Закону України «Про третейські суди» [1] та певних положень цивільного, цивільного процесуального та господарського процесуального права.

Наявність інституту третейського розгляду спорів є ознакою розвиненого демократичного суспільства, що сприяє ефективному захисту прав та інтересів людей. Третейське судочинство має багатовікову історію і поширене в більшості країн світу, де зарекомендувало себе як потужний спосіб розв'язання спорів.

У той же час в Україні функціонування третейських судів не тільки не дає очікуваних результатів, а й призводить до істотних проблем і зловживань. На це, зокрема, звернув увагу Верховний суд України.

Судова палата в цивільних справах Верховного суду України розглянула питання щодо узагальнення практики застосування судами Закону України «Про третейські суди». Висновок такий: розгляд спорів третейськими судами в умовах недосконалого законодавчого регулювання їхньої діяльності створює в судовій практиці чимало проблем. З огляду на те, що кількість

розглянутих третейськими судами справ стрімко зростає, а практика розгляду справ, пов'язаних з їхньою діяльністю, є вкрай суперечливою, ця проблема потребує термінового вирішення.

Наявність непоодиноких колізій та прогалин у законодавстві створює ґрунт для численних зловживань з боку третейських судів. Наприклад, третейські суди масово визнають дійсними незаконні договори про відчуження нерухомого майна, зокрема земельних ділянок сільськогосподарського призначення, об'єктів самочинного та незавершеного будівництва. Частиною є випадки ухвалення третейськими судами рішень з порушенням прав осіб, які не брали участі у третейському розгляді. За таких умов державні суди стають заручниками законодавчих прогалин і колізій, оскільки виконання рішень третейських судів здійснюється шляхом видачі відповідних виконавчих документів саме державними судами. Однією з найскладніших є проблема адекватного реагування на допущені третейськими судами порушення, вважають у Верховному суді України.

В основному проблеми судової практики, пов'язаної з розглядом справ третейськими судами, зумовлені недоліками законодавчого регулювання: колізіями між положеннями Закону «Про третейські суди» та процесуальним законодавством щодо територіальної підсудності справ; невиправданою обмеженістю та вичерпністю переліку підстав для відмови у видачі виконавчого

документа на рішення третейського суду і підстав для його скасування; відсутністю у процесуальному законодавстві положень, які регулюють розгляд судами справ про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду та про скасування рішення третейського суду; недоліками Закону «Про третейські суди» в частині, що регламентує організаційно-правові засади створення та функціонування третейських судів, зокрема третейських судів для вирішення конкретного спору (арбітражів *ad hoc*).

Водночас виявлено недоліки і в роботі державних судів. Зокрема, непоодинокими є випадки необґрунтованої видачі виконавчих документів на рішення третейських судів за наявності підстав для відмови в такій видачі. Має місце недостатнє вивчення судами обставин справ за заявами про видачу виконавчого документа на рішення третейського суду.

Верховний суд України проаналізував також проблему захисту прав особи, яка не була стороною третейського розгляду, проте ухвалювалося рішення стосовно її прав та обов'язків. У згаданих вище висновках судової палати зазначено, що така особа має право звернутися до суду з вимогою скасувати рішення третейського суду [2]. Крім того, ці висновки покладено в основу певних законодавчих змін у правове забезпечення третейського розгляду. До Закону України N 1701-IV від 1 травня 2004 року «Про третейські суди» у 2009 та у 2011 році внесено низку змін. Однак ці зміни у більшості своїй зводяться до нарощування обмежень у визначенні кола справ, які підвідомчі третейським судам. Так, ст. 6 Закону «Про третейські суди» (Підвідомчість справ третейським судам), має на сьогодні наступну редакцію: «Третейські суди в порядку, передбаченому цим Законом, можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком:

1) справ у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів;

2) справ у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб;

3) справ, пов'язаних з державною таємницею;

4) справ у спорах, що виникають із сімейних правовідносин, крім справ у спорах, що виникають із шлюбних контрактів (договорів);

5) справ про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;

6) справ, однією із сторін в яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ним владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, державна установа чи організація, казенне підприємство; (Пункт 6 частини першої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1076-VI від 05.03.2009);

7) справ у спорах щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки; (Частина першу статті 6 доповнено пунктом згідно із Законом № 1076-VI від 05.03.2009);

8) справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення; (Частина першу статті 6 доповнено пунктом згідно із Законом № 1076-VI від 05.03.2009);

9) справ у спорах, що виникають з трудових відносин; (Частина першу статті 6 доповнено пунктом згідно із Законом № 1076-VI від 05.03.2009);

10) справ, що виникають з корпоративних відносин у спорах між акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств; (Частина першу статті 6 доповнено пунктом згідно із Законом № 1076-VI (1076-17) від 05.03.2009);

11) інших справ, які відповідно до закону підлягають вирішенню виключно судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом України;

12) справ, коли хоча б одна із сторін спору є нерезидентом України;

13) справ, за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме вчинення відповідних дій

органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами та іншими суб'єктами під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень; (Частина першу статті 6 доповнено пунктом 13 згідно із Законом № 1076-VI від 05.03.2009);

14) справ у спорах щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки). (Частина першу статті 6 доповнено пунктом 14 згідно із Законом № 2983-VI від 03.02.2011).

Як результат такого «усунення недоліків» законодавчого регулювання третейських судів, їх чисельність в Україні все далі зменшується, оскільки найбільш актуальні, поширені спори виведені з підвідомчості третейського суду. Люди в нашій країні не можуть використовувати переваги і потужність третейського судочинства, яку воно потенційно має. Саме тому вважаємо доцільним запропонувати інший підхід до вдосконалення правового забезпечення функціонування третейських судів, який, з однієї сторони, дозволяв би вирішити наявні істотні проблеми третейських судів зі зловживання правами, а з іншої – спряв би дійсному розвитку третейського судочинства для задоволення відповідних суспільних потреб.

Згаданий підхід полягає у:

1. Відміні обмежень щодо кола справ, які підвідомчі третейським судам. Слід внести зміни до ст. 6 «Підвідомчість справ третейським судам» Закону України «Про третейські суди», залишивши у ній лише три групи справ, які не можуть розглядати третейські суди. Це: 1) справи у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів; 2) справи, пов'язані з державною таємницею; 3) інші справи, які відповідно до закону підлягають вирішенню виключно судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом України.

2. Введенні кримінальної відповідальності за постановлення суддею (суддями) третейського суду завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, тобто поширення на останніх дії ст. 375 Кримі-

нального кодексу України «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови». Зараз, як відомо, суб'єктом злочину за цією статтею можуть бути тільки професійні судді, а також народні засідателі та присяжні при здійсненні ними правосуддя у кримінальних, цивільних та адміністративних справах [3].

Ст. 375 КК передбачено, що: «1. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років».

Юридичними підставами для введення кримінальної відповідальності за постановлення суддею (суддями) третейського суду завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови є закріплення у Законі України «Про третейські суди» системи принципів, на основі яких здійснюється третейський розгляд (ст.4), зокрема в якості головного вказано принцип законності. Цей принцип означає, що третейський розгляд спорів теж повинен ґрунтуватися на застосуванні норм матеріального і процесуального права. Згідно зі ст.11 Закону третейські суди вирішують спори на підставі Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України.

Третейський суд у випадках, передбачених законом або міжнародним договором України, застосовує норми права інших держав.

У разі відсутності законодавства, що регулює певні спірні відносини, третейські суди, як і суди, що входять до судової системи України, застосовують законодавство, яке регулює подібні відносини, а за відсутності такого третейські суди застосовують аналогію права чи керуються торговими та іншими звичаями, якщо останні за своїм характером та змістом властиві таким спірним відносинам.

АНОТАЦІЯ

Пропонується підхід до розвитку третейського судочинства та вирішення проблем третейських судів щодо зловживання ними наданими їм правами.

Реалізація викладеного підходу сприятиме одночасно і розвитку третейського судочинства для задоволення відповідних суспільних потреб, і вирішенню наявних проблем третейських судів щодо зловживання ними наданими їм правами. Одночасно розвиток третейського судочинства як альтернативної форми правосуддя, сприятиме розвитку конкуренції для державних судів, що, в свою чергу, має позитивно вплинути на якість функціонування останніх.

SUMMARY

The approach to the development of arbitration proceedings and address of tribunals for abuse of rights granted to them.

Література

1. Закон України N 1701-IV від 1 травня 2004 року «Про третейські суди» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. – № 35. – Ст.412).
2. Верховний Суд України вживає заходів щодо запобігання зловживанням у сфері третейського судочинства. 11.02.2009 // Режим доступу: Електронний ресурс. <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/FF828F8C3881400AC225755A00514FFD?opendocument>
3. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація; 2006р. Особлива частина. Розділ XVIII. Злочини проти правосуддя (ст. 371 - ст.400).